

„Digimeedia ja tehisintellekti kasutamine Eesti ja Euroopa laste ning noorte seas: võimalused ja riskid“ (sotsioloogia eriala, meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Doktoritöö tugineb rahvusvahelise teadlasvõrgustiku EU Kids Online Euroopa riikides korraldatava võrdlusuuringu III uuringulaine kvantitatiivsetele ja/või kvalitatiivsetele andmetele (kogutud 2025. aastal), mis hõlmavad nii tehnoloogia kasutamist meediastunud ja andmestunud ühiskonnas kui ka digimaailma võimalusi ja riske; oskuseid, teadmisi ja hoiakuid; internetikasutuse sotsiaalset vahendamist ning laste ja noorte vaimset heaolu. Osa värsketest andmetest on võimalik võrrelda varasemate uuringulainete andmetega (2010. ja 2018. aastast).

Võimalikud juhendajad: professor Veronika Kalmus, professor Andra Siibak, teadur Signe Opermann

„Sotsiaalmeedia kasutamine laste ja noorte seas: poliitikakujundus ja vaimne heaolu“ (sotsioloogia eriala, meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Teema on otseselt seotud algava rahvusvahelise CHANSE-meetme projektiga PROMISE („Edendades eelteismeliste, teismeliste ja noorte täiskasvanute heaolu: täiustatud sotsiaalmeediapoliitikate suunas“, 2025–2027), mis uurib noorte sotsiaalmeedia kasutamise ja vaimse heaolu seoseid sotsiaalses, kultuurilises ja poliitikakujunduse kontekstis. Peamised uurimismeetodid on kirjanduse analüüs ja fookusgrupp-intervjuud noortega (vanuses 10–25) viies Euroopa riigis (Eesti, Austria, Hispaania, Saksamaa, Ühendkuningriik), mis keskenduvad noorte kogemustele, ootustele ja probleemidele seoses sotsiaalmeedia kasutamisega.

Võimalikud juhendajad: professor Veronika Kalmus, teadur Signe Opermann

„Lapsevanemate kasvatusväärtused meediastuvas ühiskonnas“ (sotsioloogia eriala, meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Teema on seotud ETAg'i rühmagrandiga „Kuidas Covid-19 piirangutega kaasnenud muutused koduses digi- ja keelekeskkonnas mõjutavad lapse arengut ja heaolu“ (2023–2027) ja selle raames on võimalik uurida seoseid laste ekraaniseadmete kasutamise, selle vanemliku vahendamise ning vanemate kasvatusväärtuste ja -hoiakute vahel (küsimustike andmete põhjal).

Võimalikud juhendajad: professor Veronika Kalmus, professor Tiia Tulviste

1) „Ida-Viru sotsiaal-majanduslike muutuste seire ning tulevikustsenaariumid“ (sotsioloogia eriala, meedia ja kommunikatsiooni eriala)

2) „Ida-Viru piirkondliku identiteedi (üंबर)kujunemine sotsiaal-majandusliku siirde kontekstis“

(sotsioloogia eriala, meedia ja kommunikatsiooni eriala)

3) „Ida-Viru elanike sidusus ning innovatsioonipotentsiaal sotsiaal-majadusliku siirde kontekstis“

(sotsioloogia eriala, meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Kõik need kolm teemat on uurimisprojekti „Ida-Viru elanike sotsiaalmajanduslik heaolu ning tööjõu seire“ raames. Projekt kuulub Ida Viru ettevõtluse teadmusmahukuse suurendamise toetuse: „Teadusvõimekuse pakkumise arendamine Ida-Virumaal TA võrgustiku loomiseks“ Fookusteema 4 „Ida-Viru siirdeprotsesside seire ja analüüs“ koosseisu. Uuringu eesmärk on selgitada, missugune on Ida-Viru tööjõu vajadus ja - pakkumine muutuvates tingimustes, millised on Ida-Viru elanike (ümber)õppe-valmidus, rändekavatsused, ettevõtlikkus, paigakiindumus, suhtumine piirkonna eri arenguteedesse ning siirdeprotsessi olulisematesse sekkumismeetmetesse? Kasutatavad meetodid hõlmavad nii kvalitatiiv- kui kvantitatiivuuringuid. Kuna tegemist on T & A projektiga, täpsustuvad teemad teostuse käigus.

Võimalikud juhendajad: professor Triin Vihalemm, kaasprofessor Margit Keller, kaasprofessor Marko Uibu

„Laste lähisuhete toimimine erakordsetel aegadel laste vaatenurgast lähtuvalt“

(sotsioloogia eriala)

Lapsed elavad oma "tavalist elu erakordsetel aegadel" (Millei, Silova & Gannon 2022), mida iseloomustavad hiljutised järsud sotsiaalsed muutused (nt Covid-19 pandeemia ja Venemaa sõda Ukrainas), millel on mõju ka nende lähikeskkonnale (nt perekonnale). Täheldatud on laste vaimse tervise probleemide kasvu ja subjektiivse heaolu vähenemist. Kuna lapse heaolu peamised allikad peituvad tema lähisuhetes (nt Nahkur & Kutsar 2019; Lee & Yoo, 2015), on oluline uurida nende suhete toimimist praegusel erakordsel ajal, eriti lapse vaatenurgast lähtuvalt ja lapse subjektiivse perevõrgustiku lähenemisviisi kasutades (Widmer 1999).

Võimalikud juhendajad: dr Oliver Nahkur ja kaasprofessor Dagmar Kutsar

Allikad:

Nahkur, O. & Kutsar, D. (2019). Social ecological measures of interpersonal destructiveness impacting child subjective mental well-being: Perceptions of 12-year-old children in 14 countries. *Child Indicators Research*, 12(1), 353–378. DOI: 10.1007/s12187-018-9542-7.

Lee, B. J. & Yoo, M. S. (2015). Family, school, and community correlates of children's subjective well-being: an international comparative study. *Child Indicators Research*, 8(1), 151–175.

Millei, Z., Silova, I. & Gannon, S. (2022). Thinking through memories of childhood in (post)socialist spaces: ordinary lives in extraordinary times. *Children's Geographies*, 20(3), 324–337. DOI: 10.1080/14733285.2019.1648759.

Widmer, E. D. (1999). Family contexts as cognitive networks: A structural approach of family relationships. *Personal Relationships*, 6(4), 487–503.

Suurte Siirete uurimisrühma doktoritöö teemad (sotsioloogia eriala)

Pakutavad teemad on seotud algava ERC Consolidatori projektiga “Tööstusliku modernsuse tõus ja langus” (RiDe). Projekt lähtub Suurte Siirete (*Deep Transitions*) raamistikust, mis mõtestab industrialiseerumist läbi sotsio-tehniliste süsteemide pikaajalise koosarengu (vt lähemalt [siit](#)). Täpsemalt keskenduvad teemad tööstuslikule modernsusele ehk kõiki tööstusühiskondi hõlmavate loodust, teadust ja tehnoloogiat puudutavate uskumuste, normide ja käitumisviiside kogumikule (loe lähemalt [siit](#)).

Teema 1: “Tööstusliku modernsuse uskumusi puudutavad jätkuvused ja katkestused G20 riikides”

Töö eesmärgiks on uurida tööstusliku modernsusega seonduvate uskumuste pikaajalist arengut (nt keskkonnateadlikkuse kasv, progressi mõiste seostamine teaduse ja tehnoloogiaga) G20 riikides, analüüsides digitaliseeritud ajalehearhiive suurte keelemudelite abil. Tulemused panustavad 1) tööühikute loodavasse tüpoloogiasse, mis põhineb suurte tööstusriikide industrialiseerumise arenguradade võrdlusel; 2) indeksisse, mis kõrvutab riike nende tööstusliku modernsuse ajaloolise pärandi põhjal. Teema eeldab metodoloogilist ettevalmistust tekstikaave tehnikate ja sellega seotud tehniliste oskuste (nt programmeerimine, statistika, API-d) vallas, hõlmates ideaalis ka suurte keelemudelite kasutamist. Viimase puudumisel eeldatakse minimaalselt valmidust omandada vajalikud täiendavad oskused esimese õppeaasta jooksul.

Juhendajad: professor Laur Kanger, Andres Karjus

Teema 2: “Tööstusliku modernsuse tõkestavad mehhanismid”

Töö eesmärkideks on 1) tuvastada teoreetilise ja ajaloolise kirjanduse põhjal mehhanismid (nt tulevikulubadused tehnoloogiate kättesaadavuse osas, kalduvus lappida olemasolevate tehnoloogiate tekitatud probleeme eeskätt uute tehnoloogiatega), mille kaudu tehnoteadust puudutavad valitsevad uskumused, normid ja käitumisviisid pidurdavad kestlike praktikate (nt ringmajandus, energiapiisavus) laiemat levikut; 2) analüüsida nende mehhanismide põimumist ja toimet vähemalt kolme erineva juhtumi (nt geoinseneria) põhjal. Uuring moodustab osa tööühikute laiemast püüdlusest uurida suurt kestlikku pöoret takistavaid tegureid. Teema eeldab tööd eri andmeallikatega (nt teaduskirjandus, ajakirjandus, poliitikadokumendid) ning kvalitatiivsete meetodite (nt ekspertintervjuud, protsessianalüüs, juhtumiuuring) rakendamist.

Juhendajad: professor Laur Kanger, Phil Johnstone

Lisateemad

Teema 3: “Lahendused tööstusliku modernsuse ümberkujundamiseks”

Töö eesmärkideks on 1) tuvastada kirjandusest nišilahendused, mis kõigutavad mõnd tööstusliku modernsuse põhieeldust looduse, teaduse ja tehnoloogia kohta (nt juriidilised õigused loodusele, vastustundlik teadus ja innovatsioon); 2) ühendada need nišid viisil, mis pakub uudse lahenduse mõnele kestlikkusega seonduvale probleemile. Teisisõnu on töö eesmärgiks luua rida “transformatiivseid nišiklastreid”, mis oleksid rakendatavad lähiaastate (5-10 aastat) perspektiivis, kuid võiksid samal ajal rajada teed ulatuslikumale kestlikule

pöördele. Uuring haakub sisuliselt Eesti Teadusagentuuri rahastatava suure rühmagrandi [“Tööstusliku modernsuse kriisi ja teisenemine, 1900-2055”](#) tegevustega, eeskätt nendega, mis puudutavad tööstusliku modernsuse tulevikustsenaariume Eestis (vt. [siia](#)). Töö eeldab põhjalikku tutvumist olemasoleva kirjandusega kestlike lahenduste vallas, pidevat suhtlust eri valdkondade ekspertidega ja siirete disaini ning tuleviku-uuringute meetodite kasutamist.

Juhendajad: professor Laur Kanger + teine Suurte Siirete töörühma liige.

Käimasolevate projektide põhiteemaga külgnevad ka mitmed teised uurimisteemad. Võta ühendust professor Laur Kangeriga, kui sulle pakub huvi mõni järgnevatest:

- Sotsio-tehnilised/kestlikud siirded (*socio-technical/sustainability transitions*) energia-, liikuvus-, toidu-, side-, tervishoiu-, majutus-, kaitse- jt. süsteemides
- Mitmeid süsteeme hõlmavad 40-60 aasta pikkused arengusööstud (*long waves, great surges of development*), nt elektrifitseerimine, masstootmine ja -tarbimine, digitaliseerimine, ringmajandus
- Teoretiseerimine: mida teooria üleüldse tähendab, milliseid võtteid kasutavad teadlased teoretiseerimiseks ja kuidas teoretiseerimisoskust arendada?

Rühmagrandi PRG 2555 „Julgeolekustumine ja ühiskonna toimepidevus“

(2025-2029; vastutav täitja prof Kairi Kasearu) uurimisrühm ootab liituma doktorante/nooremteadureid järgnevatel teemadel:

„Julgeolekustumise ilmingud avalikus ruumis ja igapäevaelu praktikates“

Teema fookuses on küsimused kuidas mõistavad ja tajuvad julgeolekustumist erinevad sotsiaalsed grupid, kuidas muudab see inimeste igapäevaelu praktikaid ning milliseid laiemaid muutusi see toob ühiskonnas kaasa laiemalt, nt polariseerumine, võõrandumine.

„Julgeolekustumine laiapidse riigikaitse kontekstis“

Doktoritöö keskmes on küsimus elanikkonna valmidusest panustada riigikaitseesse eristades erineva seotusemääraga grupe (vabatahtlikud kuni riigikaitsekohustuse kandjad).

„Julgeolekustumine meedias ja sotsiaalmeedias“

– fookuses on meedia ja sotsiaalmeedia kui julgeolekustumist peegeldavad ja võimestavad keskkonnad, julgeolekustumise diskursused, erinevad huvigrupid ja julgeolekustumise narratiivid ning vastanduvad narratiivid kui kognitiivne sõjapidamine, hoiakute polariseerumine.

„Lapsed julgeolekustuvas ühiskonnas“

Doktoritöö keskmes on küsimus, kuidas saavad lapsed hakkama olukorras, kus keskustelud kasvavatest julgeolekuriskidest ja hirmudest seoses Eesti julgeolekuga on igapäevased. Kuidas mõistavad lapsed sõda üldse, lähiriigis toimuvat täiemahulist sõda ja Eesti julgeolekut ning milliseid tähendusi nad neile omistavad?

Võimalikud juhendajad: professor Kairi Kasearu, professor Andra Siibak, professor Triin Vihalemm, kaasprofessor Mai Beilmann, kaasprofessor Ragne Kõuts-Klemm, kaasprofessor Maria Murumaa-Mengel

Riski- ja hädaolukordade kommunikatsioon. Riigikaitsega seonduv kommunikatsioon (sh strateegilised narratiivid, desinformatsioon). Valitsuskommunikatsioon.

(meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Kandideerijad on oodatud pakkuma nimetatud valdkondades uudseid uurimisprobleeme ja täpsustama neid võimaliku juhendajaga.

Juhendaja: kaasprofessor Sten Hansson

Kriiside kajastamine Eesti ajakirjanduses (meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Projekti üks eesmärk on analüüsida COVID-19 pandeemia ja Venemaa sõjaagressiooni Ukrainas kajastamist Eesti riiklikes väljaannetes (uuringu jooksul võib teemasid lisanduda).

Suuremahuline artiklite analüüs Pythoni (ja TI-ga) võimaldab kaardistada, kuidas neid teemasid Eesti suuremates väljaannetes kajastati. Uuringu teises faasis analüüsime ajakirjanike ja kõneisikute otsuseid ning kaalutlusi kriiside kommunikeerimisel-kajastamisel. Selleks viime läbi intervjuud, milles kogume ajakirjanike ning kõneisikute kogemusi ning kriisikommunikeerimise õppetunde. Uuringu lõpuks valmib analüüs kriiside kommunikeerimisel ja kajastamisel tehtud otsustest ja nende tagajärgedest ning neist johtuvad soovitused nii kõneisikutele kui ka ajakirjanikele.

Juhendaja: dr Signe Ivask

Nähtamatu ja alahinnatud andmetöö (meedia ja kommunikatsiooni eriala)

Aina enam võetakse era- ja avaliku sektori organisatsioonides kasutusele tehisintellektil põhinevaid lahendusi. Kuigi tehisintellektist kiputakse rääkima kui millestki, mis vähendab ja lihtsustab tööd, siis toob see erinevate uuringute põhjal kaasa ka nähtamatut, alahinnatud tööd. Näiteks, mida tähendab andmetöö osas organisatsiooni jaoks juturoboti kasutuselevõtt? Kelle tööd, mille osas ja kuidas see mõjutab? Mida tähendab andmetöö avaliku sektori kontekstis?

Täpsem uurimisfookus ja teema sõnastatakse koostöös juhendajaga.

Võimalikud uurimismeetodid: intervjuud, organisatsiooni etnograafia.

Teema on seotud taotletava projektiga.

Juhendaja: dr Maris Männiste

Meta-analüüs mingil teemal tehtud uuringutest (sotsioloogia eriala)

Täpsem teema valitakse koos juhendajaga ühiselt.

Juhendaja: dr Tarmo Strenze

Vaimse tervise valdkonnas sotsiaalsele ja personaalsele taastumisele orienteeritud sotsiaalse innovatsiooni arendamine ning läbielatud/läbielataval vaimse tervise kogemusel põhineva kogemusteadmuse kujundamine ja rakendamine nii vaimse tervise valdkonnas kui kogukondades. (sotsioloogia eriala)

Juhendaja: dr Dagmar Narusson

Prefiguratiivsete praktikate ning transformatiivse sotsiaalse innovatsiooni protsesside ja interaktsioonide analüüsimine kogukondades ja sotsiaalsetes liikumistes, mis võimaldavad uuel viisil raamistada tegevusi, teadmisi, suhteid ja organiseerumist.

(sotsioloogia eriala)

Juhendaja: dr Dagmar Narusson

Tartu Ülikooli riski ja kerksuse uurimisrühma doktoritöö teemad

(meedia ja kommunikatsiooni eriala, sotsioloogia eriala)

„Ennetav innovatsioon katastroofiriski vähendamisel“

Uurimisprojekt keskendub hädaolukordade ja haavatavuste prognoosimisele, kasutades tuleviku-uuringute ja andmeteaduse meetodikaid, et ennetada ja valmistuda tulevikukriisideks. Projekt selgitab tuleviku-uuringute tehnikate kasutamise kogemusi tuleviku kriisistsenaariumide koostamisel ning ühiskonna haavatavuse ennustamisel Euroopas. Projektis katsetatakse prognoosimeetodeid, et ennustada esilekerkivaid ohustsenaariume ja haavatavuse tegureid pikaajalises perspektiivis. Projektis testib võimalusi prognoosida haavatavust kasutades modelleerimistehnikaid integreeritud riiklike registrite ja andmestike pealt.

Võimalikud juhendajad: professor Kati Orru, kaasprofessor Mihkel Solvak, kaasprofessor Sten Hansson

„Kommunikatsiooniga seotud haavatavuse tegurid ja nende leevendamine kriisihalduses“

Hädaolukorrad nagu COVID-19 pandeemia, 2021. aasta Euroopat laastanud üleujutused või Venemaa sõjaagressioonist Ukrainas ajendatud pagulaskriis on tekitanud vajaduse hoolikalt kaaluda kommunikatsiooniga seotud haavatavuse mehhanisme kriisides (Hansson et al., 2020). Uurimisprojekt keskendub individuaalsetele, sotsiaalsetele-struktuurilistele ja oluspetsiifilistele teguritele, mis on erinevates hädaolukordades takistanud teabele juurdepääsu, teabe mõistmist või sellele reageerimist. Lisaks uuritakse projektis, kuidas kriisihaldusasutused on oma strateegiaid ja praktikaid parandanud, et tagada juurdepääs riski- ja kriisiteabele, teabe arusaadavus (sealhulgas aidates ära tunda väärinfot) või kasutades muid strateegiaid kommunikatsioonitõrgete ületamiseks.

Võimalikud juhendajad: kaasprofessor Sten Hansson ja professor Kati Orru

„Kaasamine hädaolukordade riski vähendamiseks“

Katastroofiohu tõhusaks vähendamiseks on olulised head suhted ja partnerlus kogukondade ja kriisihaldusasutuste vahel, et tuvastada haavatavuse allikad ja määratleda selle leevendamise strateegiaid (ÜRO, 2015). Ülevaade kogukonnaliikmete kaasamisest kriisidele reageerimisse Euroopas toob esile, et reeglid ja ressursid, sealhulgas suutlikkus luua kontakt entusiastlike abistajatega ning nende väljaõpe hõlbustavad abi mõtestatud kaasamist (Nahkur et al., 2022). Hiljutised kriisid näitavad aga ühiskonna polariseerumist seoses valmisolekuga aidata kaasa kriiside lahendamisele. See projekt uurib kriisidest saadud õppetunde inimeste kaasamisel riskide ennetamiseks, nende maandamiseks või kriisidele reageerimisse. Lisaks kaardistab see

tehnikaid ja juhiseid, mida ametiasutused ja kogukonnajuhid kasutavad inimeste ja kogukondade kaasamiseks, paremini valmis olla hädaolukordadeks Eestis ja Euroopas.

Võimalikud juhendajad: professor Kati Orru ja dr Oliver Nahkur

„Sotsiaalhoolekande roll kriisihalduses“

Kriisi süvenedes võib mõjutatud inimeste arv olla märkimisväärne ja inimeste heaolu, tervislik seisund ja igapäevane toimetulek võib olla oluliselt häiritud. Sellistes olukordades eeldatakse, et sotsiaalkaitseasutused tagavad tavateenuste kättesaadavuse, aga toetavad ka neid inimesi, kes on kriiside ajal haavatavasse olukorda sattunud (Orru et al., 2022). Praktikast tegutsevad sotsiaalkaitse töötajad päästeasutuste konsultantidena, kuid nende oskused ja teadmised haavatavas olukorras inimeste vajaduste ja eluolu kohta võimaldaksid neil olla tõhusateks partneriteks kriisihalduse eri faasides (Hay & Pascoe, 2021). Sotsiaalkaitse roll riskide maandamisel, valmisoleku suurendamisel või reageerimisel ja taastumisel on sageli ebaselge. See projekt keskendub nii sotsiaalkaitse õiguslikule alusele kui ka praktilisele korraldusele potentsiaalselt haavatavate isikute väljaselgitamisel ning nende valmisoleku ja reageerimisvõimekuse tõstmisel Eestis ja Euroopas.

Võimalikud juhendajad: professor Kati Orru ja dr Marco Krüger, Tübingeni Ülikool

Kasutatud kirjandus

Hansson, S., Orru, K., Siibak, A., Bäck, A., Krüger, M., Gabel, F., & Morsut, C. (2020). Communication-related vulnerability to disasters: A heuristic framework. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 51, 101931. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101931>

Hay, K., & Pascoe, K. M. (2021). Social Workers and Disaster Management: An Aotearoa New Zealand Perspective. *The British Journal of Social Work*, 51(5), 1531–1550. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab127>

Nahkur, O., Orru, K., Hansson, S., Jukarainen, P., Myllylä, M., Krüger, M., Max, M., Savadori, L., Nævestad, T.-O., Frislid Meyer, S., Schiefflers, A., Olson, A., Lovasz, G., & Rhinard, M. (2022). The engagement of informal volunteers in disaster management in Europe. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 83, 103413. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2022.103413>

Orru, K., Hansson, S., Gabel, F., Tammpuu, P., Krüger, M., Savadori, L., Meyer, S. F., Torpan, S., Jukarainen, P., Schiefflers, A., Lovasz, G., & Rhinard, M. (2022). Approaches to ‘vulnerability’ in eight European disaster management systems. *Disasters*, 46(3), 742–767. <https://doi.org/10.1111/disa.12481>

United Nations. (2015). *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015—2030*. United Nations.